

**Татјана Катић, Опшнрни попис
Призренског санџака из 1571. године, уредник
Тибор Живкович, Београд : Историјски
институт (Посебна издања, књига 58), 2010.**

Hatice Oruç*

Belgrad Tarih Enstitüsü Türkolog-tarihçilerinden Tatjana Katić'in *Opširni popis Prizrenskog sanџака из 1571. године/ Опшнрни попис Призренског санџака из 1571. године/ Prizren Sanџаџ'ının 1571 Taribli Muџassal Tabriri* başlıklı çalışması söz konusu enstitünün Özel Yayınları arasında 2010 yılında basılmıştır.

Daha önceki çalışmalarından Osmanlı arşiv kaynaklarına aşinalığı bilinen Tatjana Katić¹, İstanbul Başbakanlık Devlet Arşivleri-Osmanlı Arşivi'nde TD

---

* *Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Tarih Bölümü, oruc@humanity.ankara.edu.tr*

¹ Tatjana Katić, 2005 yılında Dušana Bojanić-Lukač ile müştereken arşiv belgelerinin tercümesine dayanan iki ayrı eser yayınlamıştır. Bu yayınlardan ilki 1816-1840 tarihlerinden kayıtları içeren Maglay Sicili (690 sayfa) ve diğeri Knez Miloš Obrenović'in emlakının satışı ile ilgili belgelerdir (168 sayfa):

Maglajski sidžili : 1816-1840, prevele i priredile Dušana Bojanić-Lukač - Tatjana Katić, Sarajevo : Bošnjački institut, Fondacija Adila Zulfikarpašića, 2005.

Османска документа о продаји турских имања кнезу Милошу Обреновићу, приредиле Душанка Бојанић-Лукач - Татјана Катић, Београд: Историјски институт, 2005.

Tatjana Katić'in diğeri bazı eserleri şunlardır:

“Срби у Нишу после турског освајања 1690. године”, *Југословенски историјски часопис*, 1-2 (1998), 49-64.

“Сувоземни пут од Београда до Видина – према дневнику похода Мустафа-паше Ћуприлића 1690. Године”, *Историјски часопис*, 47 (2000) 2002, 103-115.

“Viyana Savaşı'ndan sonra Sırbistan (1683-1699)”, *TÜRKLER*, 9. Cilt, Ankara 2002, 765-772.

“Трговинште у османским пописима Призренског санџака из 1530, с.1550. и 1571. Године”, *Мешовита грађа* (Miscellanea) 27 (2006), 163-174.

“Попис османске дворске апотеке из 1714. Године”, *Мешовита грађа* (Miscellanea) 27 (2006) 253-271.

"Serbia under the Ottoman rule", *Serbien und Montenegro, Raum und Bevölkerung - Geschichte - Sprache und Literatur - Kultur - Politik - Gesellschaft - Wirtschaft - Recht*, Österreichische Osthefte - Zeitschrift für Mittel-, Ost- und Südosteuropaforschung (2006), 145-159.

495 referans numarası ile muhafaza edilen 1571 tarihli Prizren Sancağı Mufassal Tahrir Defterini Sırpça'ya tercüme etmiştir. Yazarın önsözde verdiği bilgiye göre bu defter, Prizren sancağına ait üç mufassal tahrir defterinden biridir. Diğer iki defterden ilki Kanuni Sultan Süleyman döneminden gelmektedir ve yaklaşık 1550 yılında tamamlanmıştır. TD 368 referans numarası ile yine İstanbul Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunmaktadır. İkinci defter Sultan III. Murad döneminden 1591 tarihli olup Ankara'da Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyûd-ı Kadîme Arşivi'nde muhafaza edilmektedir (Defter No: KKA 55). Sancağın bu mufassal tahrirleri yanında 1530 (TD 92 ve TD 167), 1568/69 (TD 738), 1579 (TD.1029) ve 1599/1600 (TD.664) tarihlerine ait icmal defterleri de bulunmaktadır.

Tatjana Katić, yayına hazırladığı 1571 tarihli defterin mukaddimesine dayanarak Prizren sancağı tahririnin Kanuni Sultan Süleyman tarafından emredildiğini belirtmekte, bunun da muhtemelen hemen Cula (Gyula)'nın 30 Ağustos 1566 yılında Osmanlılar tarafından fethini müteakip gerçekleştiğini tahmin etmektedir. Güney Macaristan'da yeni toprak kazanımları ve Cula sancağının kurulması Temişvar Beylerbeyliği'nin yeniden tahririni, Banat'ın yeni idari dağılımını belirlemeyi gerekli kılmıştır. Kanuni Sultan Süleyman'ın bundan kısa bir süre sonra vefat etmesi üzerine tahrir oğlu Sultan II. Selim zamanında tamamlanmıştır. Bu zamanda Temişvar Beylerbeyliği'nin Banat bölgesindeki sancakları yanında oldukça güneyde bulunan Vuçitrin ve Kruşeva gibi diğer bazı sancakları ile Dukakin, İşkodra ve Prizren gibi Rumeli Beylerbeyliği'ne tabi bazı sancaklar da tahrir edilmiştir.

Tuna'nın güneyindeki bu sancakların tahririnin birden fazla sebebi bulunmaktadır. Macaristan ve Erdel'deki seferlere tüm Rumeli'den timarlı sipahiler katılmışlardır. Bunlardan bir kısmı savaş meydanlarında hayatlarını kaybetmişler ve timarları mevkuf kalmıştır; bir kısım sipahi sefere katılmadıklarından azl edilmişler ve bir kısım sipahi ise gösterdiği yararlılıklarla terakki hak etmişlerdir. Ayrıca göç, salgın hastalık vs. sebeplerle nüfusun azalmış

“Османско освајање Пирота и Беле Паланке 1690. Године”, *Други српско-турски рат 1877/78. [и] ослобођење југоисточне Србије и Беле Паланке : зборник радова са научног скупа.*

- Београд : Институт за политичке студије ; Бела Паланка : Народна библиотека

“Муслиманске задужбине у Пироту”, *Пиротски зборник*, 32/33 (2007/2008), 55-62.

“Дефтер овчарине и торовине кадилука Петруш из 1597/98. Године”, *Мешовита грађа (Miscellanea)*, 29 (2008) 2009, 63-71.

“Приходи кадилука Призрен од трговине свилом, рудника Корише и осталог (1524-1544. године)”, *Мешовита грађа (Miscellanea)*, 30 (2009), 23-39.

““Сироте кудељнице” и баштинице: два типа хришћанских удовичких домаћинства у Османском царству - на примеру Призренског санџака у 16. Веку”, *Историјски часопис*, 58 (2009), 209-229.

Срђан Катић- Татјана Катић, “Рудник Жежна и рударство Рогозне и Подбуковика у 16. Веку”, *Историјски часопис*, 59 (2010), 197-224

olması, dolayısıyla devletin gelir kaynaklarında bir değişim olması da olasıdır. Sırp nüfusun Banat'a göçü 1552 yılında Temişvar eyaletinin kurulması ile başlamış ve Cula'nın fethinden sonra yoğun bir hal kazanmıştır. Vergi muafiyeti ve boş verimli topraklar bu göçün başlıca sebepleri olmuştur.

1571 tarihli Prizren sancağı tahrir defterinde Prizren, Hoça, Jejna, Trgovište ve Bihor olmak üzere 5 nahiyede yazarın hesabına göre toplam 541 köyde vergi yükümlüsü nüfus ve ödemekle yükümlü oldukları vergiler mufassal olarak kaydedilmiştir. Defterin özelliklerinden bahsederken Tatjana Katić, Sırpçaya tercümede izlediği yöntemi ve bizzat defterin yazı türü sebebiyle muhtemel farklı okumalarda kendi tercihini ve kullanımını da açıklamıştır. Yazar, defteri tutan kâtibin bölge dilini bildiğini de benzer isimleri kaydederken farklılıkları belirtmedeki ustalığından çıkarmaktadır. Mesela Vlasko ismini yazarken “س - sin” harfini değil “ص – sad” harfini kullanmaktadır; Vlaško ismini ise “ش – şın” harfi ile kaydetmektedir. Böylece iki isim birbirinden ayırt edilebilmektedir. Vukaly ve Vuklya isimlerini de Vukaly da “ق - kaf” harfini ve Vuklya da “ك - kef” harfini kullanmak suretiyle birbirinden ayırmaktadır. Sırpçadaki bazı seslerin Türkçede karşılığı bulunmamaktadır, bu sebeple katip benzer iki ses için aynı harfi kullanmıştır. Mesela “н” ve “њ” sesleri için sadece “ن - nun” kullanılmıştır ya da “л” ve “љ” sesleri tek bir sesle “ل - lam” ile ifade edilmiştir. Dolayısıyla yazar bu harfleri, Radosal yerine Radosaly örneğinde olduğu gibi Sırpça söylenişine uygun okumayı tercih etmiştir. Farklı harfler ile ilgili kullanımlar ve örnekler yine yazarın önsözünde yer almaktadır.

Defter ile ilgili olarak bizim belirtmek istediğimiz bir husus Bosna sancağı tahrir defterlerinde ve Balkanlardaki pek çok bölgede olduğu gibi Prizren sancağının bu mufassal defterinin de has- zeamet -timar olmak üzere dirlik dağılımını içeriyor olduğudur.

Defterin kayıt düzeni aşağıdaki şekildedir:

Sayfa No:	İçerik
4-10	Mukaddime ve kanunname
13	Nahiye fihristi
14-109	Prizren nahiyesi
118-178	Hoça nahiyesi
183-194	Jejna nahiyesi
200-310	Trgovište nahiyesi
320-409	Bihor nahiyesi
414-418	Prizren vakıfları

Tatjana Katić, defteri okuyup tercüme etmenin yanında her bir nahiyenin yerleşim birimlerini tespit etmiş, dipnotlar halinde gerekli açıklamaları yapmış ve harita üzerinde lokalizasyonu gerçekleştirmiştir. Nahiyeler, defterdeki aslına uygun olarak yukarıdaki sıralamaya göre verilirken, her bir nahiyenin kayıtlarına

geçmeden önce ve nahiyenin köy listesinden sonra bu haritalara yer verilmiştir. Bazı sayfalara da Prizren Kalesi, Eski Trgovište'nin Kalıntıları, Prizren'de Mehmed Paşa Hamamı gibi konuları içeren resimler eklenmiştir.

Defterin son kayıtları Prizren şehrindeki vakıflara aittir. Buna göre 1571'de Prizren'de kayıtlı vakıflar şu şekildedir:

Vakf-ı merhum Ahmed Beğ bin Evrenos Beğ	Vakf-ı Hacı Uveys
Vakf-ı Mescid-i merhum Yakub Beğ, rikabdar-ı Sultan Mehmed Han	Vakf-ı Hüseyin Balzena (?)
Vakf-ı Cami-i merhum Mehmed Beğ veled-i Hızır Kuke	Vakf-ı Mehmed Ağa
Vakf-ı Huriye Hatun, zevce-i merhum Mehmed Beğ veled-i mezbur Hızır Kuke	Vakf-ı merhum Kadı Mehmed
Vakf-ı Mescid-i Kulaguz İskender	Vakf-ı Terzi Evren
Vakf-ı merhum Ayas Beğ	Vakf-ı merhum Emin Hasan
Vakf-ı Mescid-i Hacı Ramazan	Vakf-ı Tabbak Hasan
Vakf-ı Mescid-i Derviş Çelebi	Vakf-ı Hacı Mustafa
Vakf-ı merhum Kasım Beğ	Vakf-ı Hızır Çavuş
Vakf-ı Mehmed Paşa, mir-i liva-i İškodra	Vakf-ı Abide Hatun
Vakf-ı merhum Baki Beğ	Vakf-ı Nadime Hatun
Vakf-ı Mescid-i merhum Emin Mehmed	Vakf-ı Sekine Hatun
Vakf-ı İskender Subaşı	Vakf-ı Hâcegan Mustafa
Vakf-ı Mescid-i Budak Hoca	Vakf-ı Ayşe Hatun
Vakf-ı Helvacı İbrahim	Vakf-ı Voyvoda Ferhad
	Vakf-ı Mescid-i Katib Sinan
	Vakf-ı Yeniçeri Hacı Süleyman
	Vakf-ı Mescid-i merhum Mevlana Suzi der mahalle-i Ayas Beğ
	Vakf-ı merhum Ahmed Beğ b. Dukakin

Prizren vakıf kayıtları ile 1571 tarihli Prizren Sancağı Mufassal Tahrir Defteri son bulmaktadır. Kitapta bu kayıtlar 549. sayfada bitmektedir. Bundan sonra yazarın “okuyucuya, tahririn kapsadığı her bir yerleşim biriminin vergi yükümlüleri ve gelirleri hakkında özet bilgi” sunmak amacıyla hazırladığı tablolar yer almaktadır (s. 557-582). Bu tablolarda her nahiyede alfabetik sıra ile köy ve mezra isimleri, buralardaki Gayrimüslim – Müslim hane/baştine, mücerred, bive sayısı ve buranın vergi yekûnu yazılmıştır. Kitabın 583 ve 591. sayfaları arasında alfabetik sıra ile erkek ve kadın Hıristiyan şahıs isimleri listesi; 593 ve 607. sayfaları arasında açıklamalı terimler sözlüğü; 608 ve 614. sayfalar arası her nahiyenin dini-etnik yapısını konu alan haritalar; 617 ve 640. Sayfalar arası indeks yer almaktadır.

Nahiyelere göre nüfusun dini-etnik yapısının (s. 608-614) konu edildiği haritalarda dini-etnik yapı üç grup olarak ele alınmıştır: Hıristiyan Sırplar; Hıristiyan Arnavutlar ve Müslümanlar. Tahrir defterleri vergi yükümlüsü

nüfusun statüsünü milliyete göre değil Müslim ya da Gayr-i Müslim olmalarına göre belirlediğine göre –Hristiyanlar için Ortodoks ve Katolik gibi mezhep ayırımı dahi yapılmaksızın- bu haritaların çiziminde yazarın öncelikle şahıs isimlerini dikkate aldığı aklı gelmektedir. Slav kökenli isimleri Sırp-Hristiyan, Arnavutça isimleri Arnavut-Hristiyan ve İslâmî isimleri ise millî bir nitelik yüklemeksizin sadece Müslüman olarak değerlendirmiştir. Kanımızca şahıs isimlerinden yola çıkılarak milli kimlik belirleme konusuna biraz ihtiyatlı yaklaşılması gerekmektedir. Burada şunu hatırlatmakta fayda vardır: Tahrir defterlerinde kullanılan siyakat yazı türünün noktalama işaretlerinden arı olması bazen bir ismin çok farklı şekillerde okunabilmesine sebep olmaktadır. Özellikle Slav dillerinde olduğu gibi bir dilin birbirine yakın farklı versiyonlarının farklı milliyetlere mensubiyeti gösterdiği bölgelerde bu konuya daha hassas yaklaşmak ve tahminî bir sonuca varmak için isimlerden başka unsurlara da bakmak gerekmektedir. Mesela Gayr-i Müslim yerleşimlerinde pop ya da kaluger/kalucer gibi Ortodoksluğa işaret eden sembollerle yapılmış nüfus kayıtları o yerleşimdeki nüfusun dinî ya da millî kimliği hakkında daha sağlam varsayımlara götürecek son derece önemli göstergelerdir. Kitabın yazarı da umut edilir ki bu tür kayıtların yol göstericiliğinden faydalanmıştır.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, 1571 tarihli Prizren Sancağı Mufassal Tahrir Defteri özelde söz konusu bölgenin (Prizren, Hoça, Jejna, Trgovište, Bihor) ve genelde Osmanlı devletinin sosyal, iktisadî, hukukî, coğrafi, demografik vs. çeşitli alanlarında araştırma yapanlar için son derece önemli bir arşiv kaynağıdır. Tatjana Katić büyük bir emek ve mesai sonucu önemli bir kaynağı araştırmacıların kullanımına hazır hale getirmiştir. Öncelikle, bu tür arşiv kaynaklarına aşina olsalar dahi bölgesel dili ve coğrafyayı tanımayan araştırmacılar için yazarın yapmış olduğu okumalar ve lokalizasyon, araştırmacılara büyük bir kolaylık sağlamaktadır. Dile ve coğrafyaya aşina olsalar dahi bu tür arşiv kaynağını ve özellikle kaynağın dilini bilmeyen araştırmacılara da aynı şekilde büyük kolaylık ve hizmet sunmaktadır. Tatjana Katić'in bilim âlemine kazandırdığı bu önemli eserin yeni araştırma ve çalışmaların ortaya çıkmasına temel teşkil etmesi en içten temennimizdir.